

RAHVUSOOPER
ESTONIA

Ooperivihik

OPERA.ee

Tere tulemast ooperiteatrisse!

Rahvusooperil Estonia on väga hea meel Sinuga kohtuda ja loodame, et teatrikülastus kujuneb meeldejäävaks!

On hea teada, mis Sind ees ootab, kui tuled esimest korda ooperit vaatama. Kindlasti tasub etenduse paremaks mõistmiseks lugeda selle juurde kuuluvat kava, mille võib koos piletiga juba varakult ära osta. Ka see vihik on abimeheks ooperižanriga tutvumisel. Mida rohkem etendusest tead, seda parema elamuse saad! Kui Sa ei saa tekstis mõnest sõnast aru, siis uuri väikest ooperisõnastikku vihiku lõpus.

Põnevad ooperiseiklused!

Hea mõte!

Osta kava teatri kassast mõni päev enne etendust. Nii saad varakult tutvuda lavastuse ja osatäitjatega. Estonia kavades on informatsiooni lavastuse ajaloo, esmalavastamise ja heliloojate kohta!

Estonia teatri- ja kontserdimaja valmis 1913. aastal arhitektide Armas Lindgreni ja Wivi Lõnni projekti järgi. Tallinna südalinnas asuva kunstitempli uksed on avatud igal õhtul muusikat ja teatrit armastavale publikule.

OPERA.ee

{2}

Mis on ooper?

Ooper on üle 400 aasta vana muusikažanr, mis ühendab peaaegu kõiki kunstiliike – laulu, instrumentaalmuusikat, luulet, näite- ja kujutavat kunsti ning tantsu. Paljud ooperid on juba unustatud, kuid mitmeid mängitakse edukalt ka tänapäeval.

Enamik oopereid algab **avamänguga**, mille esitab orkester. Seda, millest ooperis juttu tuleb, saab lugeda kavalehelt sisu kokkuvõttest. Avamäng aga juhatab meid sisse lavateose muusikasse. Me kuuleme selles mõne sündmuse või tegelasega seotud motiive, mis hiljem ooperis korduvad. Näiteks Pjotr Tšaikovski „Padaemandas“ kõlab alati enne kolme saatusliku kaardi mainimist ärev ja hukatust ennustav muusika ning Mozarti „Don Giovanni“ avamängus vastandub komtuuri kivikuju rasketele sammudele peategelase muretu ja lustlik natuur. Tegelaste ja sündmustega seotud motiivid on eriti olulised saksa helilooja Richard Wagneri muusikas. On ka oopereid, milles avamäng ei ole järgneva muusikaga seotud. Näiteks helilooja Claudio Monteverdi ooperite etendusi juhatavad enamasti sisse vaid teose algust kuulutavad fanfaarihelid.

Kui sõnalavastuses jutustavad tegelased oma lugu kõneldes, siis ooperis tehakse seda lauldes. Nii saab oma tundeid edasi anda veelgi väljendusrikkamalt. Ooperi muusika jaguneb üldjoontes **aariateks, ansambliteks** (mõnikord ka pikemateks stseenideks) ja **orkestri ava- ja vahemängudeks**. Aaria on ühe laulja pikem soloetteaste, milles tegelane

Tšaikovski „Padaemand“, 2004.
Jeletski – Rauno Elp.

Mozarti „Don Giovanni“, 1999.
Leporello – Ain Anger.

väljendab oma mõtteid ja tundeid. Ansamblites teevad seda mitu lauljat. Sõltuvalt sellest, mitu lauljat ansamblis osaleb, võime rääkida duetist (2), tertsetist (3), kvartetist (4), kvintetist (5), sekstetist (6) või septetist (7).

18. sajandil sai Saksamaal ja Austrias populaarseks muusikaline lavateos, kus oli palju kõneteksti. Seda nimetati **Singspiel** (laulumäng sõnadest *singen* – laulma ja *Spiel* – mäng). Sellistes ooperites nimetatakse laulunumbrite vahel olevat kõnelust dialoogiks. Kuulsaimad *Singspiel*id on Mozarti „Haaremirööv“ ja „Võluflööt“.

Mõnes ooperis seob aariaid ja ansambleid omavahel laulu ja kõne vahepealne lõik, mida nimetatakse **retsitatiiviks** ehk kõnelauluks. Selle ajal toetab orkester lauljaid vaid mõne akordiga või kasutatakse saatepartiis hoopis klavessiini. Kui aaria peegeldab tegelaste tundeid, siis retsitatiiv viib tegevust edasi.

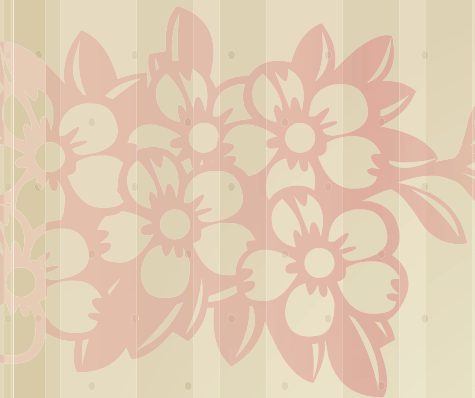
19. sajandi teisel poolel tekkis läbikomponeeritud ooper, milles loobuti ooperi jaotamisest aariateks, retsitatiivideks ja teisteks vokaalnumbriteks. Need asendati tegevusest loomulikult väljakasvavate vabade dialoogide ja monoloogidega. Selliseid oopereid kirjutas saksa helilooja Richard Wagner. Ta soovis, et sõna ja muusika oleksid võrdõiguslikud ning lahutamatult teineteisega põimunud. Mõnigi Wagneri ooper on väga pikk ja võib kesta neli viis tundi. Kirjutati ka ühevaatuselisi oopereid, nagu näiteks Pietro Mascagni „Talupoja au“ ja Ruggero Leoncavallo „Pajatsid“. Neid kahte teost esitatakse traditsiooniliselt koos ühel ja samal õhtul.

Mozarti „Võluflööt“, 1964.
Papageno – Georg Ots.

Huvitav!

Kui aaria peegeldab tegelaste tundeid, siis retsitatiiv viib tegevust edasi.

Mozarti „Haaremirööv“, 1973.
Konstanze – Anu Kaal.

Leoncavallo „Pajatsid“, 1954.

Kõik ooperid on saanud ainese mõnest heliloojat paelunud loost, mille põhjal on libretist kirjutanud **libreto** – värss teksti, millele helilooja loob muusika. Sageli on libretode aluseks müüdid, muinasjutud või tuntud kirjanike (näiteks William Shakespeare'i, Friedrich Schilleri, Victor Hugo jpt) näidendid või romaanid.

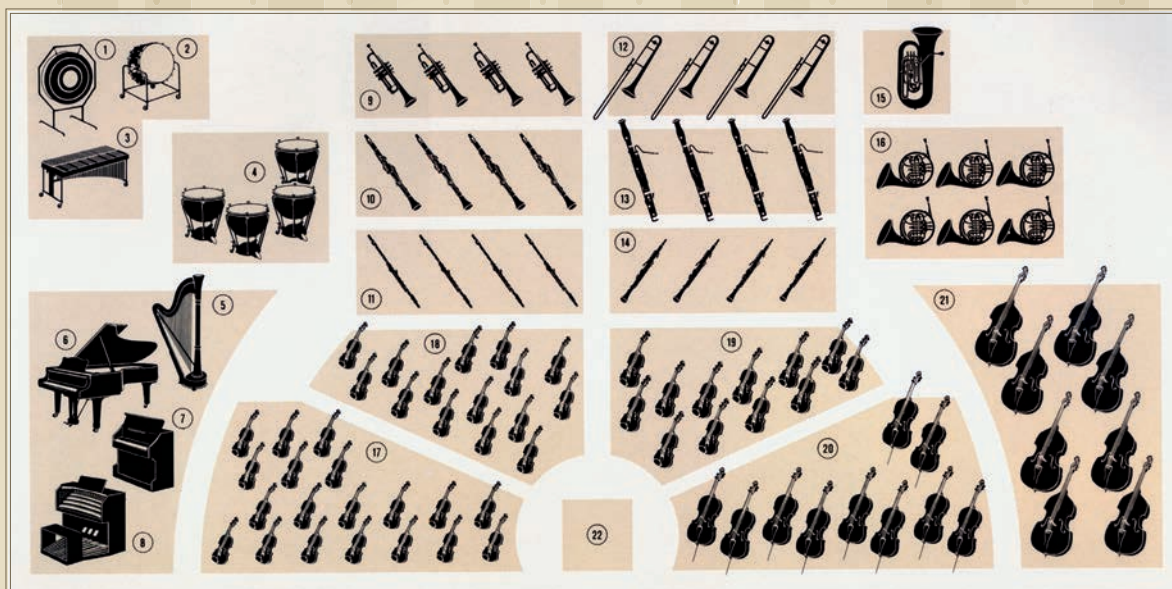
Ooperit aitavad lavale tuua...

DIRIGENT

Dirigendi ülesanne on vaadata, et kõik koos laulaksid ja mängiksid ning oma etteastega hiljaks ei jääks. Dirigent lööb takti taktikepiga, et see oleks näha nii pillimeestele kui ka lauljatele. Dirigent mõtestab lahti selle, mis helilooja nootidesse on kirja pannud – kui kiiresti või aeglaselt muusika kõlama peab, kas valjult või tasakesi, jõuliselt või õrnalt. Ka siis, kui on tegemist ühe ja sama ooperiga, on igal dirigendil oma nägemus sellest, kuidas see kõlama peaks.

ORKESTER

Orkester istub enamasti lava ees orkestriaugus. Peaaegu kõigis ooperites on kõige arvukamalt esindatud keelpillid: viiulid, violad, tšellod ja kontrabassid. Puupuhkpille on tavaliselt igaüht kaks: flöödid, oboed, klarnetid ja fagotid, mõnikord lisaks ka pikloflööd ja madala kõlaga kontrafagott. Puupuhkpillide taga vasakul ja orkestriaugu paremal äärel asuvad vaskpuhkpillid: trompetid, metsasarved, tromboonid ja tuuba. Vaskpillide juurde või rambi ehk lavapõranda eesserva alla on paigutatud timpanid ja teised löökpillid, näiteks trummid, taldrikud ja triangel. Orkestri niisugune asetus on pärit umbes Mozarti ajast, 18. sajandi lõpust. 20. sajandil on paljud heliloojad eksperimenteerinud uudsete orkestrikoosseisudega.

1. Gong
2. Suur trumm
3. Marimbafon
4. Timpanid
5. Harf
6. Klaver

7. Tšelesta
8. Orel
9. Trompet
10. Klarinet
11. Flööt
12. Tromboon

13. Fagott
14. Oboe
15. Tuuba
16. Metsasarv
17. I viiul
18. II viiul

19. Viola
20. Tšello
21. Kontrabass
22. Dirigent

Rahvuskooper Estonia orkester.

LAULJAD

Kõigi lauljate partiid ehk muusika, mida nad esitavad, on loodud vastavalt nende hääleliigile ja hääletüübile. Naishääled jagunevad kõrgeteks häälteks ehk **sopraniteks**, keskmise kõrgusega häälteks ehk **metzosopraniteks** ja madalateks häälteks ehk **altideks**, meeshääled omakorda vastavalt **tenoriteks**, **baritonideks** ja **bassideks**. Hääletüüp koondab endas nii hääle omapära kui ka tegelaskuju karakterit.

Sopran

Väga kõrget sopranit, kes suudab laulda keerulisi ja virtuoosseid partiisid, nagu näiteks Öökuninganna Mozarti „Võluflöödis“ või Gilda Verdi „Rigolettos“, nimetatakse koloratuursopraniks.

Sooja ning särava kõlaga sopranit, kelle rollide hulka kuulvad näiteks Mimì Puccini „Boheemis“, Pamina Mozarti „Võluflöödis“ ja Susanna Mozarti „Figaro pulmas“, nimetatakse lüüriliseks sopraniks.

Kergesti liikuvat kõrget sopranit, enamasti koomilises ooperis või operetis, nimetatakse subretiks – tema sobib laulma nooruslikke ja rõõmsameelseid naistegelasi, nagu Ännchenit Weberi „Nõidküti“ või Zerlinat Mozarti „Don Giovannis“.

Dramaatiline sopran laulab enamasti Wagneri ooperite kangelannasid, näiteks Elisabethi „Tannhäuseris“, kuid ka Puccini „Tosca“ ja Verdi „Aida“ nimategelasi.

Wagneri „Tannhäuser“, 2013. Elisabeth – Heli Veskus.

Metsosopran

Metsosopran on soprani ja aldi vahepealne mahlaka kõlaga naishääl. Metsosoprani repertuaari kuuluvad enamasti nii Bizet' ooperi „Carmen“ särtsakas nimiroll kui ka Cherubino Mozarti „Figaro pulmas“.

Alt

Alt on kõige madalam naishääl. Aldid võivad laulda Amnerist Verdi „Aidas“ või sarnaselt metsosopranitele Julius Caesarit Händeli samanimelises ooperis.

Tenor

Nii nagu naishäälte hulgas on väga kõrgeid sopraneid, on ka meeshäälte hulgas väga kõrgeid tenoreid, kes on võimelised laulma sama kõrges registris kui metsosopran. Selliseid lauljaid nimetatakse kontratenoriteks. Kõige enam rolle kontratenoritele on barokkooperites, näiteks Rinaldo (Händeli „Rinaldo“) ja Orlando (Händeli „Orlando“).

Lüürilise kõlaga tenor laulab partiisid, mis nõuavad kerget ja liikuvat häält, näiteks Nemorino Donizetti „Armujoogis“, Alfredo Verdi „La traviatas“, Tamino Mozarti „Võluflöödis“ ja Hertsog Verdi „Rigolettos“.

Tenor, kelle hääl on dramaatiline kõla, sobib laulma Hermannii traagilist partiid Tšaikovski „Padaemandas“, don

Bizet' „Carmen“, 2011. Carmen – Helen Lokuta.

Händeli „Julius Caesar“, 2012.
Julius Caesar – Monika-Evelin Liiv.

José Bizet' „Carmenis“ ja Cavaradossi Puccini „Toscas“.

Tenorit, kes laulab näiteks Wagneri kangelaste jõulisi partiisid nimetatakse kangelastenoriks. Tema esitada jäävad Tannhäuser („Tannhäuser“), Lohengrin („Lohengrin“) ja Tristan („Tristan ja Isolde“).

Bariton

Kerge ja lüüriline baritonihääl sobib enamasti koomiliste rollide laulmiseks, nagu Guglielmo Mozarti „Così fan tutte“ või Figaro Rossini „Sevilla habemeajajas“.

Dramaatilisema kõlaga baritonid sobivad laulma pahelisemaid tegelaskujusid, nagu Jago Verdi „Othellos“, Scarpia Puccini „Toscas“ või Escamillo Bizet' „Carmenis“.

Bass

Lüürilised ja mängulised bassirollid on karakterbassi pärusmaa: Bartolo Mozarti „Figaro pulmas“, Leporello Mozarti „Don Giovannis“ või don Magnifico Rossini „Tuhkatriinus“.

Võimsa ja sügava bassihäälega laulja sobib laulma dramaatilisemaid rolle, nagu Daland Wagneri „Lendavas hollandlases“ ja Mefisto Gounod' „Faustis“.

Händeli „Rinaldo“, 2014. Argante – Rauno Elp.

Leigh' „Mees La Manchast“, 2013.
Don Quijote – Priit Volmer.

Hea mõte!

Külasta ooperietendust ja proovi määrata peategelaste hääleliigid. Tulemust saad kontrollida teatri kodulehel, kus on kirjas iga solisti hääleliik.

KOOR

Ooperikooril on teatri ajaloos olnud palju erinevaid ülesandeid vastavalt sellele, millisel ajastul teos on kirjutatud. Enamasti kehastab ooperikoor rahvahulka – värvikat linnarahvast, õukondlasi, sõdureid, vange ja paljusid teisi teose seisukohalt olulisi tegelasi. Kindlasti olete märganud sigaretivabriku ees jalutavaid neidusid ja salakaubavedajaid „Carmenis“, kaunites kleitides ja frakkides peakülalisi „La traviatas“ või võidukaid sõdureid „Aidas“. Paljud heliloojad on kirjutanud kauneid ooperikoore, nagu orjade koor „Va pensiero“ Verdi ooperist „Nabucco“, mustlaste koor Verdi ooperis „Trubaduur“ või üminakoor Puccini ooperis „Madama Butterfly“. Sageli laulavad koorilauljad ka väiksemaid solistirolle.

On mitmeid oopereid, milles on tähtis osa poistekooril. Rahvusooper Estonia poistekoor on osalenud „Carmeni“, „Tosca“, „Tannhäuseri“ ja „Boheemi“ lavastustes.

Rahvusooper Estonia koor.

Kuidas ooper lavale jõuab?

Lavastus pannakse järk-järgult kokku lavastusproovides. Algul toimuvad need proovisaalides ja lõpuks laval. Kolme viimast proovi enne esietendust nimetatakse peaproovideks, kolmandal neist on tavaliselt saalis ka publik, et esinejatel oleks tunne nagu päris etendusel. Õmblejad, kunstnikud ja maalijad kontrollivad, kas kõik näeb laval välja nii nagu peab või vajab mõni kostüüm või dekoratsioon veel kohendamist. Ooperi esimest avalikku etendust nimetatakse **esietenduseks**.

Lavastaja, dekoratsioonikunstnik, kostüümikunstnik, valguskunstnik, helimeister, inspitsient

Lavastaja, dekoratsioonikunstnik ja kostüümikunstnik vastutavad kõige selle eest, mis laval näha on. **Lavastaja** ülesanne on leida ooperi tegevustikule sobiv keskkond ja ajastu. Tema mõtleb välja lavajoonise – kuidas keegi laval liigub ja mida teeb. **Kunstnikud** kooskõlastavad lavastajaga kostüümide ja dekoratsioonide valmistamise ideed. Seejärel teevad nad õmblejatele ja meistritele väga täpsed kavandid, mille järgi kõik valmib. Siis lepitakse kokku grimeerijatega, milline peab olema iga tegelase grimm, ning valmistatakse ka väike lavamudel ehk makett, et oleks võimalik ruumiliselt ette kujutada, kuidas lavapildid välja näevad ja vahetuvad.

Vastavalt sellele, kas on vaja kujutada hubast kambrikest, kuuvalget ööd, eredat päeva või müstilist allmaailma, loob **valguskunstnik** lavastuse erinevatele piltidele valguse. Valgusmeistrid juhivad kunstniku poolt kujundatud valgust suurest puldist, kus iga

Hea mõte!

Külasta mõne ooperi esietendust. Kas sa tajud selle hetke erilist pidulikkust ja õhus hõljuvat ootusärevust?

Teatri meistrid valmistavad igaks lavastuseks sobivad kostüümid ja peakatted.

Dekoratsiooni-
osakonna
konsultant
Külli Root
tutvustab
lavamaketti.

Kostüümiladu.

Iga laulja jaoks on oma kingaliist, mille järgi valmistatakse talle sobivad kingad või saapad.

Laulja Maria Kais kostüümiproovis.

prožektorid ja oks on vastavad nupud. Neid projektoreid, mille valgus peab jälgima lavaliikuvat lauljat, juhitakse käsitsi.

Kõigi nende helide eest, mis ei tule orkestrigaugust (pikne, müristamine, vihmasabin, tuul ja torm), hoolitsevad **helimeistrid**.

Enamik etenduseks vajalikke asju valmistatakse **teatri töökodades**. Seda teevad erinevad ametimehed – tislid, kingsepad, õmblejad, maalijad, kübarategijad, butafoorid jpt – selleks ettenähtud ametiruumides (metalli-, puu- ja dekoratsioonitöökodas, pesu- ja värviköögis ning mujal). Lavapildis kasutatavaid mõõku, kunstpuuvilju, karikaid jms nimetatakse **rekvisiitideks**.

Kostüümiala juhataja Marja-Liisa Pihlak õmblustöökodas.

Laval olevaid dekoratsioone liigutavad ja vahetavad **lavatehnikud**, kasutades selleks nii füüsilist jõudu kui ka lavastangesid, mida juhitakse lavaarvutist. Lavapilte saab vahetada ka pöördlava kasutades. Rahvusooperis Estonia on see 13-meetrise läbimõõduga.

Kogu etendust hoiab koos keerulise nimega ametimees – **inspitsient** ehk etenduse juht. Tema istub vaatajate

eest varjul lava küljel asuvas juhtimispuldis ja annab raadioside abil teada, millal üks või teine tegelane peab lavale minema, millal vahetada dekoratsioone, millal välku lüüa või müristada. Inspitsiendi käsud jõuavad raadioside ja kõrvaklappide vahendusel kõigi etendustegevusega seotud inimesteni, kuid publik teda ei kuule.

Pipi Pikksuka osatäitja Ingel Marlen Mikk grimmitoas.

Inspitsient Riina Airene tööpostil.

Lavamehed tööhoos.

Lühidalt ooperi ajaloost

16. sajandi lõpul, renessansi (taassünni) ajastul käisid Firenzes koos kunstilembesed aadlikud, kes püüdsid kaasaegset kunsti muuta lihtsamaks ja mõistetavamaks. Suurt huvi tunti antiikkultuuri, k.a antiikteatri vastu. Arvates, et taastatakse antiikdraama muusikat, loodi täiesti uus žanr – ooper (esialgu tähistati seda terminiga *opera musica* ehk muusikateos, millest hiljem jäi alles ainult sõna *opera*).

Jacopo Peri kostüümis.

Helilooja ja laulja Jacopo Peri (1561–1633) kirjutas tolle aja tuntud poeedi Ottavio Rinuccini (1562–1621) tekstile **esimese ooperi „Daphne“**, mis lavastati 1597.–1598. aastal ühe jõuka firenzelase majas. Kahjuks ei ole selle käsikiri säilinud, küll aga on osaliselt säilinud Peri järgmine ooper „Eurydike“, mis lavastati 1600. aastal Prantsuse kuninga Henri IV ja Maria de Medici pulmade puhul. Kuna renessansiajastul oli eesmärgiks pöörduda tagasi antiikideaalide poole, põhinesid ka esimesed ooperid antiikaja müütidel.

Esimene helilooja, kes pühendus põhjalikumalt uuele kunstivormile, oli **Claudio Monteverdi**. Tema kujundas ooperi vormi, mis kehtib üldjoontes tänapäevani. Kõige sagedamini esitatakse tänapäeval Monteverdi esimest ooperit „Orpheus“ (1607) ja „Poppaea kroonimist“ (1643). Kui varem oli ooperite esitamine nende kulukuse tõttu rangelt seotud jõukate õukondadega, siis 1637. aastal avati Veneetsias

Huvitav teada!

Esimese ooperi „Daphne“ käsikiri ei ole säilinud, küll aga on osaliselt säilinud Peri järgmine ooper „Eurydike“.

esimene avalik ooperiteater – **Teatro San Cassiano**. Varsti järgisid Veneetsia eeskuju teised Euroopa linnad.

17. sajandi lõpul tuli Itaalias kasutusele *da capo*-aaria vorm (*da capo* tähendab itaalia keeles korrata algusest). Aariad jagunesid kolmeks osaks – ABA, kus A ja B on märgatavalt erineva karakteriga. *Da capo*-aaria teine A-osa oli esimese osa rohkete kaunistustega kordus. Aariate lõpuosade kaunistuste loomisel anti lauljatele vabad käed ning neil tekkis peaaegu sportlik huvi improviseerida järjest keerulisemaid ja uhkemaid **koloratuure**, mis näitaksid publikule nende virtuoosset ehk meisterlikku laulmistehnikat. Nii tekkis suisa lauljakultus – publik ootas vaimustunult oma lemmikutelt järjest uuemaid ja keerulisemaid kaunistusi. Sellisele uhkeldamisele, mis juhtis publiku tähelepanu muusika sõnumilt kõrvale, tegi lõpu itaalia helilooja **Gioachino Rossini** (1792–1868). Ta kirjutas lauljatele koloratuurid nooditäpsusega välja ega lubanud neil sellest kõrvale kalduda.

18. sajandil tekkis Napolis kaks erinevat ooperiliiki: *opera seria*, mis tähendab tõlkes tõsist ooperit, ning sellele vastukaaluks *opera buffa* ehk koomiline ooper. *Opera seriat* iseloomustavad mütoloogilised või heroilis-ajaloolised süžeed, keskse koha andmine peategelaste ulatuslikele aariatele või monoloogidele ning toretsevad lavastused. *Opera buffa* sai alguse tõsise ooperi vaatuste vahel esitatavatest lõbusatest vahepaladest ehk intermeediumidest. Ajapikku hakkasid neist aga tekkima iseseisvad elulähedasema sisuga ooperietendused, mille aluseks võeti populaarsed olustikukomöödiad.

Claudio Monteverdi

Kostüüm koomilisest ooperist.

16. sajandi keskpaigast kuni 19. sajandi keskpaigani olid lauljate hulgas tähelepanuväärsed mehed, kellel meditsiinilise operatsiooni (kastreerimise) tulemusena säilis poisihäääl ja kes võisid ooperites laulda naiste osi (naistel oli keelatud esineda kirikutes ja laval). Neid nimetatakse **kastraatideks**. Kastraatide hiilgeaeg jäi 18. sajandisse. Tuntuimad neist on Farinelli ja Senesino, keda võib pidada esimesteks ooperi superstaarideks.

Senesino

Prantsusmaal sai ooperitraditsioon alguse 17. sajandi teisel poolel muusikalise tragöödiaga, milles taotleti monumentaalsust ja suurejoonelisust ning erinevalt itaalia ooperitest oli neisse põimitud rohkelt **balletistseene**. Prantsuse ooperi selle aja kuulsamad heliloojad olid Jean-Baptiste Lully (1632–1687), kelle üks tuntumaid oopereid on „Alkestis“ (1674) ja Jean-Philippe Rameau (1683–1764), kelle üks tuntumaid oopereid on „Castor ja Pollux“ (1737).

Inglise muusikateatri omapäraseks vormiks olid õukondlikud maskietendused, mida tunti juba 16. ja 17. sajandi vahetusel. Need olid mütoloogilise või allegoorilise sisuga draamietendused, mille juurde kuulusid pantomiim, tantsud, aariad ja muusikalised dialoogid ning koorid.

Barokiajastu suurim inglise helilooja oli **Henry Purcell** (1659–1695). Tema tuntumateks ooperiteks on William Shakespeare'i näidendi „Suveöö unenägu“ ainetel loodud „Haldjakuninganna“ (1692) ja Vergiliuse eepose „Aeneis“ ainetel loodud „Dido ja Aeneas“ (1689). Inglise ooperi arengus on suur roll ka saksa heliloojal **Georg Friedrich Händelil** (1685–

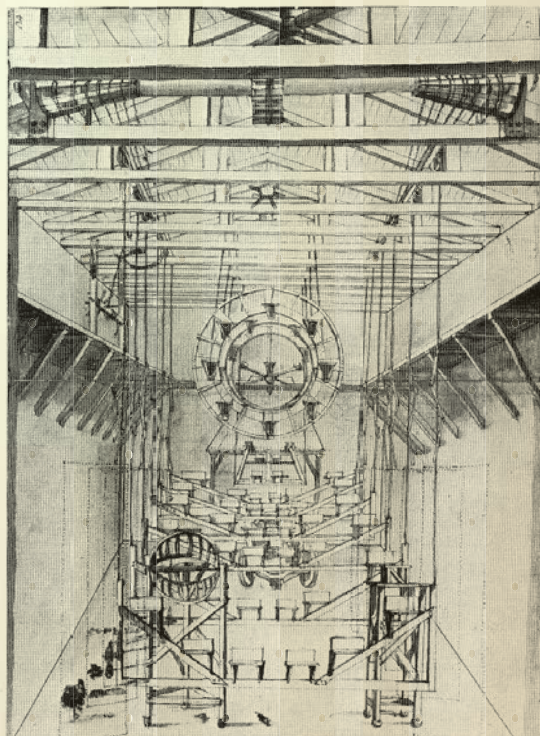
Hea mõte!

Uuri, kes on tänapäeva ooperistaarid.

1759), kes elas suurema osa elust Inglismaal. Tema tuntumad ooperid on „Rinaldo“ (1711 ja 1731), „Julius Caesar“ (1724) ja „Orlando“ (1733).

18. sajandil tõi ooperižanrisse põhjaliku muutuse sakslane **Christoph Willibald Gluck** (1714–1787), kes püüdis oma teostes tunderikka, ent selge ja poeesia teenistuses oleva muusika poole („Orpheus ja Eurydike“, 1762).

Saksamaal ja Austrias tekkis 18. sajandi viimasel veerandil eraldi koolkond: saksa ooper ehk *Singspiel* (vt. lk 4). Sellele pani aluse Mozart laulumängudega „Haaremirööv“ (1782) ja „Võluflööt“ (1791). Enam ei esitatud ooperit võõras itaalia keeles, vaid publikule koduses

Steen Legrenzi ooperist „Germanico sul Reno“, 1675. Barokkooperite lavastused olid erakordselt suurejoonelised. Sageli tuli valmistada tehniliselt väga keerukaid dekoratsioone, et publikut uhkete lavaefektidega üllatada.

ja arusaadavas saksa keeles. Mozart viis tippu ka *opera buffa* ja *opera seria*. Tema kolm koomilist ooperit „Figaro pulm“ (1786), „Don Giovanni“ (1787) ja „Così fan tutte“ (1790) püsivad ooperiteatrite repertuaaris ka tänapäeval.

Ooperižanri kõrgajaks peetakse 19. sajandit. Enamik tänapäeval esitatavatest ooperitest kirjutati just sel sajandil. Itaalia ooperis domineerisid 19. sajandi esimesel poolel kolm suurt nime: **Gioachino Rossini** (1792–1868), **Gaetano Donizetti** (1797–1848) ja **Vincenzo Bellini** (1801–1835).

Kõik kolm olid voolava meloodia ja „ilusa laulu“

Huvitav teada!

Üks Rossini tuntumaid oopereid „Sevilla habemeajaja“ (1816) sündis vaid 13 päevaga!

Mozarti „Figaro pulm“, 2017. Susanna – Elina Shimkus, Figaro – Jevgeni Chrebtov, krahv Almaviva – Aare Saal.

Donizetti „Armujook“,
2014.
Adina – Kristel Pärtna,
Nemorino –
Oliver Kuusik.

(itaalia keeles *bel canto*) säravad meistrid. Rossini lõi oopereid väsimatu kergusega. Üks tema tuntumaid oopereid „Sevilla habemeajaja“ (1816) sündis vaid 13 päevaga. Enda kohta ütles Rossini: „Andke mulle ükskõik mis nimekiri ja ma kirjutan sellele muusika.“ Donizetti õnnestunud ja tuntumad ooperid on „Armujook“ (1832), „Don Pasquale“ (1843) ja „Lucia di Lammermoor“ (1839). Bellini oskas luua meisterlikke vokaalpartiisid ja volavaid meloodiaid. Tema tuntuimad ooperid on „Norma“ (1831) ja „Puritaniid“ (1835).

Bel canto puhul oli orkestrisaatest olulisem hääle kaunidus. Alles 19. sajandi lõpul – Verdi hilistes ooperites, Puccini ooperimuusikas ja veelgi enam Richard Wagneri ooperites – sai orkestrist vokaalsolistile võrdväärne partner.

Giuseppe Verdi (1813–1901) teosed esinevad maailma ooperiteatrite mängukavas kõige sagedamini. Ta muutis ooperid südamelähedasemaks, käsitles üldinimlikke ja poliitilisi probleeme. Paljud ooperimeloodiad on saanud väga tuntuks, näiteks võidumarss „Aidast“, Hertsogi lauluke „Rigolettost“, orjade koor „Nabuccost“ jt. Verdi pole mitte üksnes muusika looja, vaid ka suur

Wagneri „Tannhäuser“, 2013. Wolfram – René Soom, Veenus – Aile Asszonyi, Tannhäuser – Mart Madiste

dramaturg, kes taotles muusika ja draama sünteesi.

Seda pidas silmas ka **Richard Wagner** (1813–1883), helilooja, kes soovis, et sõna ja muusika oleksid võrdõiguslikud ning lahutamatult teineteisega põimunud. Ta loobus kõnedialoogidest ning lasi muusikal kõlada terve pika vaatuse kestel, jagamata seda aariateks, ansambliteks ja retsitatiivideks. Wagner võttis kasutusele mitmeid muusikalisi uuendusi. Üks neist oli juhtmotiivi ehk tegelast, sündmust või tundeseisundit iseloomustava muusikalise motiivi kasutamine. Selline võte lubab

Wagneri tegelasel laulda ühest asjast, samal ajal kui saatev orkester väljendab mõnd hoopis teist mõtet või sündmust.

19. sajandi lõpul tekkis Itaalias kirjandus- ja kunstivool **verism** (itaalia keeles *vero*: tõepärane, tõeline). Selle esindajad taotlesid igapäevaelu ning oma kangelaste hingeelamuste kujutamist. Neid ei huvitanud enam kuningakojad ega ballisaalid, vaid alamrahva esindajad ja elu hammasrataste vahele jäänud inimesed.

Verismile muusikas panid oma lühiooperitega aluse **Pietro Mascagni**

(1863–1945) ja **Ruggero Leoncavallo** (1857–1919). Nii Mascagni „Talupoja au“ (1890) kui ka Leoncavallo „Pajatsite“ (1892) teemadeks on armukadedus ja mõrv.

Giacomo Puccini (1858–1924) loomingut iseloomustab harukordne psühholoogiline nüansirikkus ja oskus muusikaga edasi anda inimpalge kõige erinevamaid külgi. Tema tuntumad ooperid on „Boheem“ (1896), „Tosca“ (1900) ja „Turandot“ (1926).

Ka 20. sajandil on kirjutatud arvukalt oopereid. Mõned tuntumad neist on

näiteks Richard Straussi „Salome“ (1905) ja „Roosikavalier“ (1911), Béla Bartóki „Hertsog Sinihabeme loss“ (1911), Igor Stravinski „Elupõletaja tähelend“ (1951), Paul Hindemithi „Sinna ja tagasi“ (1927), Carl Orffi „Tark naine“ (1943), Benjamin Britteni „Albert Herring“ (1947), Dmitri Šostakovitši „Mtsentski maakonna leedi Macbeth“ (1934), Sergei Prokofjevi „Armastus kolme apelsini vastu“ (1921).

Puccini „Tosca“, 2005.

Wagneri „Lendav hollandlane“, 2016. Senta – Aile Asszonyi, Hollandlane – Rauno Elp.

Ooper Eestis

Ooperi eestimuusikas üks nooremaid žanreid. Esimeseks eesti ooperiks võib pidada **Evald Aava** (1900–1939) „Vikerlasi“ (1928). Evald Aav oli hästi kursis erinevate ooperitega ja žanrile omase ülesehitusega, sest lisaks kompositsiooniõpingutele helilooja Artur Kapi juures töötas ta pikka aega Estonia teatri kooris. See andis talle heliloojana palju vajalikke kogemusi. „Vikerlased“ jutustab eestlaste sõjaretkest Rootsi ja Sigtuna linna

hävitamisest 1187. aastal. Teost mängiti esimesel hooajal kakskümmend kaks korda, mis oli tolle aja kohta väga suur arv! Selle menu innustas ka teisi heliloojaid pöörama rohkem tähelepanu ooperiloomingule.

Juba 1929. aastal kanti Estonia hooaja avateosena ette rahvaluulel põhinev Artur Lemba „Kalmuneid“. Enamiku esimeste ooperite sisu põhineb Eesti muistsel ajalool. See pakkus

Aava „Vikerlased“, 1942. Ülo – Karl Ots, Juta – Ida Aav-Talvari, Olav – Tiit Kuusik.

Vedro „Kaupo“, 1932.
Lembitu – Karl Ots, Leili –
Olga Torokoff-Tiedeberg.

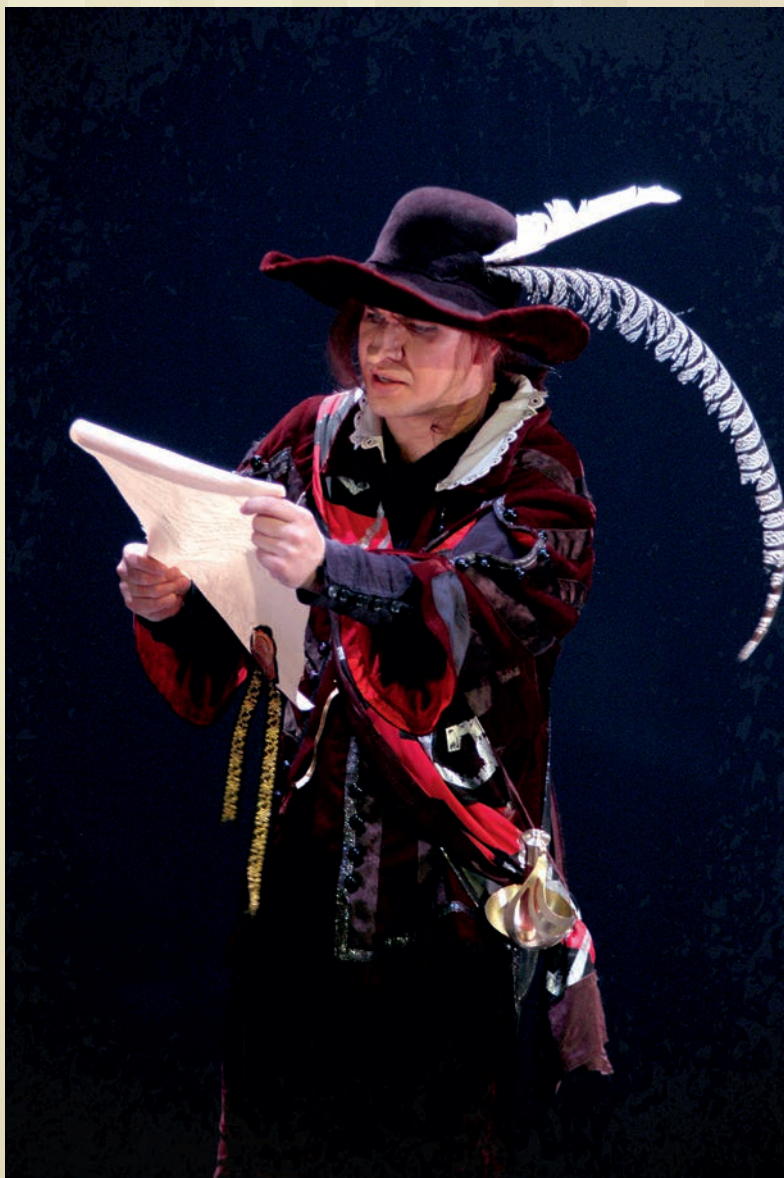
heliloojatele seikluslikku ainekust ja rõhutas eestlaste rahvustunnet. Järgnesid **Adolf Vedro** (1880–1944) „Kaupo“ (1932), **Eugen Kapi** (1908–1996) „Tasuleegid“ (1945) ja **Gustav Ernesaksa** (1908–1993) „Tormide rand“ (1949).

20. sajandi teisel poolel on loodud veel palju olulisi oopereid. **Villem Kapp** (1913–1964) pidas ooperit „Lembitu“ (1961) lausa oma elutööks. Enamasti sümfoonilist muusikat loonud Eduard Tubin (1905–1982) kirjutas Estonia

teatri tellimusel kaks ooperit: Aino Kallase lühijuttudel põhinevad „Barbara von Tisenhuseni“ (1969) ja „Reigi õpetaja“ (1988). Nende ooperite edule aitasid kindlasti kaasa eesti ühe tuntuma kirjaniku Jaan Krossi poeetilised libretod. Jaan Kross on kirjutanud teksti ka **Eino Tambergi** (1930–2010) romantilisele ooperile „Cyrano de Bergerac“ (1976).

Kuigi eesti ooperid pole maailmas nii tuntud nagu Mozarti või Verdi omad, on need äärmiselt olulised eesti kultuuri

arengu seisukohalt. Viimase mõnekümne aasta jooksul on eesti heliloojad asunud julgemalt kirjutama ooperižanris. Põnevatel ja seikluslikel lugudel põhinevaid oopereid on kirjutanud **Raimo Kangro**, kelle ooper „Süda“ (1999) räägib kirurgilisi eksperimente tegevast Doktorist ja südamehaigest Vürstist, kellel tegelikult polnudki südant; **René Eespere** ooperites „Gurmaanid“ (2002) ja „Gurmaanid-2“ (2006) süüakse gurmaanliku õhtusöögi käigus ära kallis maal; **Timo Steineri** lühiooper „Kosjas“ (2004) kirjeldab argipäeva veidi iroonilises

Tambergi
„Cyrano de Bergerac“, 2005.
Nimiosas Rauno Elp.

võttes; väikese poisi unistustest kõneleb Tõnis Kaumanni lasteoooper „Mina – Napoleon!“ (2001); **Erkki-Sven Tüüri** „Wallenberg“ (2001) käsitleb maailmas peituvat kurjust (oooper on menuga esietendunud nii Saksamaal Dortmundis (2001) ja Karlsruhes (2013) kui ka 2007. aastal Estonias); **Mari Vihmandi** „Armastuse valem“ (2008) püüab mõistatada, kuidas ja millest tärkab armastus; **Jüri Reinvere** „Puhastus“ (2012) räägib Eesti lähiminevikust soome kirjaniku Sofi Oksaneneni samanimelise romaani ainetel; **Priit Pajusaare** „Prints ja kerjus“ (2013) põhineb Mark Twaini põneval seiklusromaanil; **Tõnu Kõrvitsa** „Liblikas“ (2013) valmis Estonia maja sajandaks sünnipäevaks ja **Tauno Aintsi** „Rehepapp“ (2013) järgib Andrus Kivirähki fantastilise rahvajutu süžeeleini. Neist kõigist võiks veel pikalt rääkida...

Tüüri „Wallenberg“, 2007. Annaliisa Pillak, Aare Saal, Helen Lokuta, René Soom, Juuli Lill.

Tõnu Kõrvitsa „Liblikas“, 2013. Erika – Kadri Kipper, August – Andres Köster.

Tuntumaid ooperiloojaid

Wolfgang Amadeus Mozart (1756–1791)

Muusikaajaloos pole vist teist nii hämmastavat loovisiksust kui Mozart. Wolfgangist sai legend juba lapseas ning kuuldused temast kui imelapsest levisid kogu Euroopas. Ta alustas komponeerimist viieaastaselt ning kahekümneselt oli tema teoste arv väga suur. Tema tuntumad ooperid on loodud Lorenzo da Ponte libretodele („Figaro pulm“, 1786; „Don Giovanni“, 1787; „Così fan tutte“, 1790).

Kuula: Öökuninganna aaria ooperist „Võluflööt“.

Gioachino Rossini (1792–1868)

Imetlusväärselt viljakas helilooja, kes lõi oopereid enneolematu tempoga. Itaalia *bel canto* stiili üks parimaid esindajaid Vincenzo Bellini ja Gaetano Donizetti kõrval. Kõige enam on tuntud Rossini koomilised ooperid, näiteks „Sevilla habemeajaja“ (1816), mida on imetlenud paljud hilisemad heliloojad.

Kuula: „Largo al factotum“ ooperist „Sevilla habemeajaja“.

Giuseppe Verdi (1813–1901)

Verdi on üks suuremaid itaalia ooperiheliloojaid. Ta on loonud pea kolmkümmend ooperit, millest paljud on väga populaarsed tänapäevalgi: „Macbeth“ (1847), „Rigoletto“ (1851), „La traviata“ (1853), „Trubaduur“ (1853), „Don Carlo“ (1867), „Aida“ (1871), „Othello“ (1887), „Falstaff“ (1893) jt. Verdi oli itaallaste üks suuremaid lemmikuid ning sageli vilistati ja lauldi tema ooperimeloodiaid Itaalia tänavail juba esietendusejärgsel päeval.

Kuula: „Va pensiero“ ooperist „Nabucco“.

Richard Wagner (1813–1883)

Saksa helilooja, kes avaldas suurt mõju ooperikunsti arengule. Erinevalt enamikust teistest heliloojatest lõi ta ise nii oma ooperite libreto kui ka muusika. Tema ooperites on orkester ja lauljad võrdselt olulisel kohal. Samuti on neis äratuntav juhtmotiivide kasutus, mis kaasnevad teatud tegelaste või sisuliste elementidega. Wagneri tuntumad teosed on tetraloogia „Nibelungi sõrmus“ (1876), mis koosneb ooperitest „Reini kuld“ (1869), „Valküür“ (1870), Siegfried (1876) ja „Jumalate hukk“ (1876) ning ooperid „Lendav hollandlane“ (1843), „Tristan ja Isolde“ (1865).

Kuula: „Valküüride lend“ ooperist „Valküür“

Giacomo Puccini (1858–1924)

Puccinit on nimetatud Verdi mantlipärijaks. Tema ooperid esindavad ooperimuusika veristlikku suunda, milles on esiplaanil elu tõepärane kujutamine. Puccini oli nagu Verdigi suur meloodiameister ning tema muusika on väga kirglik. Puccini tuntumad ooperid on „Boheem“ (1896), „Tosca“ (1900) ning helilooja poolt lõpetamata jäänud „Turandot“ (1926). „Turandoti“ kirjutas lõpuni teine itaalia helilooja Franco Alfano.

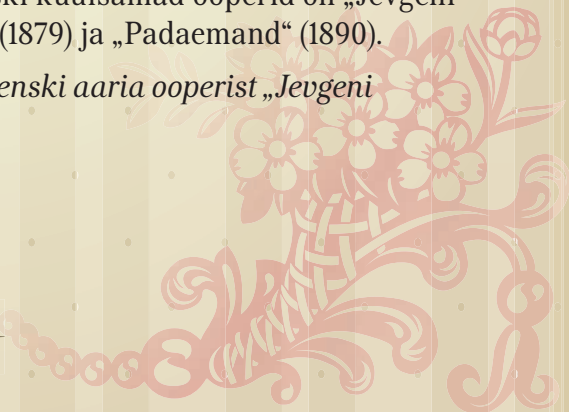
Kuula: „Nessun dorma“ ooperist „Turandot“

Pjotr Tšaikovski (1840–1893)

Kõigi aegade suuremaid vene heliloojaid, kelle ooperid ning balletid kuuluvad siiani ooperi- ja balletiteatrite olulisema repertuaari hulka. Ta erines loomingu laadilt ja tõekspidamistelt tollal valitsenud vene heliloomingu peasuundadest. Tšaikovski kuulsamad ooperid on „Jevgeni Onegin“ (1879) ja „Padaemand“ (1890).

Kuula: Lenski aaria ooperist „Jevgeni Onegin“.

Verdi „La traviata“, 2013. Violetta – Kristel Pärtna.

Väike ooperisõnastik

A

aria – orkestrisaatega soololaul ooperis või mõnes teises vokaal-instrumentaalses suurvormis

akord – kolme või enama heli kooskõla

allegro – kiiresti

andante – rahulikult, mõõdukalt

arioso – aria ja retsitiivi vahepealne lühike soolofragment ooperis või mõnes teises vokaal-instrumentaalses suurvormis

ansambel – mitme laulja ja/või instrumentalisti koosmäng

avamäng – ooperile eelnev sissejuhatav orkestrios

B

barkarool – Veneetsia paadimeeste ehk gondoljeeride laul

bel canto – ilus laul; Itaalia vokaaltehnika, mida iseloomustavad kaunis ja nüansirikas toon ning vabalt ja ühtlaselt voolav hääl

braavo – tubli, tore; tunnustusavaldus, mida hüütakse etenduse või aria järel lauljale

butafooria – järeletehtud esemed (puuviljad, lilled jm), mida kasutatakse lavastuses või poodide vaateakendel

C

commedia dell'arte – improviseeritud tekstiga rahvaliku linnateatri maskikomöödia 16.–18. sajandil Itaalias

D

da capo – korrata algusest; *da capo* aria on kolmeosaline aria, mille viimane osa kordab esimest muudetud kujul

dissonants – ebakõla, helide ühend, mis klassikalise harmooniaõpetuse kohaselt ei ole heakõlaline

duur (mažoor) – rõõmsakõlaline helilaad

E

esietendus – lavastuse esimene ettekanne

esmalavastus – lavateose esmakordne lavaletoomine

F

finaal – ooperi või vaatuse lõpunumber

forte – kõlatugevuse tähis, valjult

fortissimo – kõlatugevuse tähis, väga valjult

G

grimeerija – jumestuskunstnik

H

habaneera – 2-osalises taktimõõdus
Kuuba päritolu hispaania tants

harmonia – helide kooskõla; õpetus
akordidest ning nende suhetest

helistik – kindlalt kõrguselt algav
helirida, mida organiseerib toonide ja
pooltoonide kindel järjestus

hääleliik – hääle jaotus kõrguse
järgi (sopran, metsosopran, alt, tenor,
bariton, bass)

hääletüüp – hääle jaotus nii nende
omapära kui ka tegelaskuju karakteri
järgi (dramaatiline sopran, subrett,
lüüriline sopran, koloratuursopran,
kangelastenor, lüüriline tenor,
konratenor, dramaatiline bariton,
lüüriline bariton, dramaatiline bass,
karakterbass)

I

intermetso – orkestri vahemäng; ka
vabas vormis instrumentaalpala

J

juhtmotiiv – tegelast, sündmust
või tundeseisundit iseloomustav
muusikaline motiiv

K

kadents – üksteisega harmooniliselt
seotud akordide järgnevus; ka
instrumentaalkontserdi iseseisev
improvisatsiooniline sooloosa

kantaat – mitmeosaline vokaalteos
koorile ja solistidele või ka ainult
koorile

kavatiin – lühike lüürilise karakteriga
aaria (18. ja 19. sajandil)

klavessiin (tšembalo) – 14. sajandil
välja kujunenud ja barokiajastul
(17.–18. sajandil) väga populaarne
klahvpill, klaveri eelkäija

klaköör – palgatud plaksutaja, kes
paigutati publiku hulka, et innustada
ülejäanud publikut plaksutama

klaviir – orkestriteose noot klaverile

koloratuur – kirevalt kujundlik ja
viimistletud kaunistus vokaalmuusikas

komponeerima – muusikat looma

koormeister – dirigent, kes aitab
kooril etteasted selgeks õppida

koraal – kirikulaul

kuplee – koomilise või satiirilise sisuga
salmilaul

L

largo – tempomääratlus, aeglaselt,
laialt

libretist – ooperi teksti looja

läbi komponeeritud ooper – ooper,

milles puuduvad lõpetatud numbrid (st aariad, ansamblid, koorid, vahemängud jms), muusika areneb katkematult (näiteks Richard Wagneri ooperid). Vaata ka **muusikaline draama**.

M

maestro – itaalia keeles meister, aanimetus dirigendile või heliloojale, laiemas tähenduses kasutatakse seda ka lihtsalt auväärsete muusikute kohta

makett – vähendatud mudel, nt ooperilava makett

moll (minoor) – kurvakõlaline helilaad

muusikaline motiiv – muusikalise mõtte väikseim osa

muusikaline draama – Richard Wagneri loodud läbi komponeeritud ooper, mis ei jagune numbriteks, vaid stseenideks, ning mida iseloomustab pidev sümfooniline arendus ja katkematu lavaline tegevus

muusikateater – teater, kus etendatakse muusikalisi lavateoseid (ooper, operett, muusikal, ballett)

mängukava – nimekiri kõikidest teostest (koos etenduste kuupäevadega), mida teatud konkreettsel perioodil teatris etendatakse

N

numbrioooper – ooper, mis jaguneb üksikuteks muusikalisteks numbriteks (aaria, ansambel, koor)

O

opera buffa – itaalia keeles koomiline ooper

opera seria – itaalia keeles tõsine ooper

orkestreerima – heliteost orkestrile seadma

P

partii – ühe pilli(rühma) või hääle(rühma) osa mitmehäälses heliteoses

partituur – noot, kuhu on koondatud heliteose kõikide esitajate partiid

popurrii – põimik erinevatest meloodiatest

presto – tempomääratlus, väga kiiresti

prima donna – itaalia keeles esimene naine ehk sopran, kes laulab ooperiteatris naispeategelaste partiisid

primo uomo – itaalia keeles esimene mees ehk tenor, kes laulab ooperiteatris meespeategelaste partiisid

proloog – eellugu

pöördlava – lavaosa, mis töötab lavapõranda peale või sisse paigutatud pööratava ketta abil, millega on võimalik lavakujundust kiiresti muuta

pükste-roll – noormeeste roll, mida esitab tavaliselt madal naishääl metsosopran (Cherubino Mozarti ooperis „Figaro pulm“)

R

rekvisiit – lavakujunduse pisidetail (lilled, raamatud, pildid jm)

rekvisiitor – rekvisiitide eest vastutaja

repertuaar – kõik muusikapalad, mida muusik (muusikakollektiiv) või näitleja (ka teater) esitab

retsitatiiv – (ka kõnelaul) kõnelähedane laulmine, mis järgib kõne rütmi ja intonatsioone; võivad olla akordilise klavessiinisaatega (*recitativo secco* ehk kuiv retsitatiiv) või orkestrisaatega (*recitativo accompagnato* ehk saatega retsitatiiv)

S

serenaad – (õhtulaul) keskaegne armastuslaul, mida esitati keelpilli saatel armastatu akna all

Singspiel – (saksa keeles laulumäng) algselt lõbus muusikanumbritega draamateos; alates 18. sajandi teisest poolest lustakas saksakeelne kõnedialoogidega numbrioper

skertso – (itaalia keeles scherzo – nali) elava liikumisega muusikapala; sageli sümfoonia kiiretempoline (tavaliselt kolmas) osa

sufloor – isik, kes ütleb vajadusel näitlejatele etenduse ajal teksti ette

T

tämber – heli omadus, kõlavärv

V

verism – 19. sajandi lõpu (Puccini) itaalia ooperistiil, mille iseloomulikuks jooneks oli tegeliku elu näitamine

Kui soovid lähemalt ooperi kohta lugeda.

A. Werner-Jensen, „Ooperiraamat noortele“
B. A. Pokrovski, „Vestlusi ooperist“
S. Pettitt, „Ooper. Kiirkursus“
I. Kull, „Valimik ooperisüžeesid“
S. Husain, „Ooperilood“
T. Made, „Ooperimaailm“ (1. osa)
T. Made, „Ooperimaailm“ (2. osa)
T. Made, „Ooper. Operett. Muusikal“ (leksikon)
H. Matheopoulos, „Maailmakuulsad ooperitähed“
H. Palamets, „Vaatemängud läbi aegade“
R. Ainsley, „Klassikaline muusika“

Käisid ooperit vaatamas? See tekitas Sinus mõtteid, tundeid ja arvamusi? Pane need kirja ja saada meile noorte teatriblogisse!

Rahvusoper Estonia noorte teatriblogi asub aadressil
www.noorteteatriblogi.ee

Blogi on loodud selleks, et koondada kokku arvamused lavastustest, mida on käidud vaatamas Estonia teatris. Lisaks arvustuste kirjutamisele saab ka teiste töid lugeda, kaasa mõelda ja kommenteerida. Arvustused on oodatud meiliaadressile junior@opera.ee ning jõuavad sealt teatriblogisse muutmata kujul. Arvustama on oodatud kuni 26-aastased noored.

Tekst
Liina Viru, Rahel Otsa

Toimetaja
Piret Verte

Kujundus
Jekaterina Urmet

Fotod
**Harri Rospu, Rahvusooper Estonia arhiiv,
Liina Viru, Priit Grepp, Andres Teiss, Kaupo Kalda,
Tanel Meos, Kadri Palta, internet**

**RAHVUSOOPER
ESTONIA**

Rahvusooper Estonia
Estonia puistee 4, 10148 Tallinn

info@opera.ee
www.opera.ee

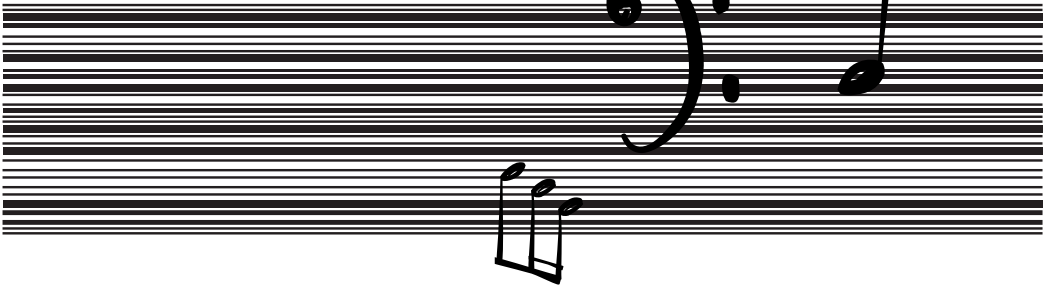

OPERA.ee

O

Ooperivihik

9 789949 947751

ISBN 978-9949-9477-5-1